विद्यालयहरूको शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था र त्यसले शिक्षण सिकाइमा पारेको प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष (कोर्ष नं. ५९८)को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
राम बहादुर कार्की
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

त्रि.वि. दर्ता नं. ३३-०२९८४८-५
परीक्षा रोल नं. २१८०१४७/०६६

शोधपत्र बुझाएको मिति : २०७१/०१/१०
भाइभा मिति : २०७१/०२/१२
२६ मे, २०१४

जनता बहुमुखी क्याम्पस

☎०२५-५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी
स्थापित : २०४५
(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ.मा.शि.परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)
विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र संकाय

प.सं. :
च.नं.:

मिति : २०७१/०१/१०

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष (Ed. CE. ५९८) को आवश्यकता परिपूर्तिका लागि **विद्यालयहरूको शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था र त्यसले शिक्षण सिकाइमा पारेको प्रभाव** शीर्षकको शोधपत्र राम बहादुर कार्कीले मेरो सल्लाह र निर्देशनमा तयार गर्नु भएको हो । प्रस्तुत शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि मूल्याङ्कन समिति समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

श्री शान्तिराम दाहाल
शोध निर्देशक
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीबाट स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्षको पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन मूल विषयको आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रभुनारायण चौधरीद्वारा प्रस्तुत **थारु विद्यार्थीहरूको शैक्षिक उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने बाह्य तत्त्वहरूको पहिचान सम्बन्धी एक अध्ययन** शीर्षकमा तयार पार्नुभएको शोधपत्र स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गर्नुभएकाले यो शोधपत्र मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

१. श्री टोलनाथ काफ्ले ....
(विभागीय प्रमुख)
उप. प्राध्यापक
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

२. श्री राजन शर्मा ....
(शोध निर्देशक)
उप. प्राध्यापक
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
इटहरी, सुनसरी

३. ....

(वाह्य परीक्षक)

मिति : २०७१/ /

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र **विद्यालयहरूको शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था र त्यसले शिक्षण सिकाइमा पारेको प्रभाव** त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि तयार पारिएको हो ।

यस शोधपत्र तयारीका क्रममा आफ्नो व्यस्त समयको बाबजुद पनि आफ्नो अमूल्य समय प्रदान गरी सहज र सरल ढङ्गले आवश्यक सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र कुशल निर्देशन गर्नुहुने श्री जनता बहुमुखी क्याम्पस पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागका उप-प्राध्याक शोधनिर्देशक श्री शान्तिराम दाहालप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी विभागीय प्रमुख श्री टोलनाथ काफ्ले, क्याम्पस प्रमुख श्री नारद उप्रेती, सहायक क्याम्पस प्रमुख श्री निरकुमार राई र श्री राजन शर्मा लगायत सम्पूर्ण गुरुज्यू प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा आवश्यक सूचना तथा जानकारीहरू उपलब्ध गराई सहयोग प्रदान गर्नुहुने सबै विद्यालयका प्र.अ.हरू, विद्यालय प्रशासन, शिक्षकज्यूहरू, अभिभावकज्यूहरू, वि.व्य.स.अध्यक्ष तथा सदस्यहरू र सम्बन्धित क्षेत्रका स्रोतव्यक्ति प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा शोधपत्रलाई छिटो छरितो र सहयोगात्मक ढङ्गले कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग प्रदान गर्नुहुने नेहा कम्प्युटर्स इटहरी-५ की रन्जना अधिकारीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

राम बहादुर कार्की
जनता बहुमुखी क्याम्पस,
इटहरी, सुनसरी

मिति : २०७१/ /

शोधसार

विद्यालयहरूको शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनको वर्तमान अवस्था र त्यसले शिक्षण सिकाइमा पारेको प्रभाव शीर्षकमा तयार पारिएको यस शोधपत्रका मुख्य उद्देश्यहरूमा विद्यालयहरूले गरेको शैक्षणिक योजना निर्माणको अवस्था पत्ता लगाउनु, विद्यालय स्तरमा शैक्षिक योजना निर्माणमा देखा परेका समस्याहरू पत्ता लगाउनु, शैक्षणिक योजनाले शिक्षण सिकाइको क्षेत्रमा प्रभाव पार्नेकुराको लेखाजोखा गर्नु, शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यन्वयनमा सरोकारवाहरू बीचको सम्बन्ध पत्ता लगाउनु रहेका छन् । उपरोक्त उद्देश्य परिपूर्तिका निमित्त सुनसरी जिल्ला अर्न्तगत महेन्द्रनगर गा.वि.स. र कालावन्जर गा.वि.स. अर्न्तगतका विद्यालयहरू लगायत इटहरी नगरपालिका अर्न्तगतका केहि विद्यालयहरूलाई नमुना छनोट गरी अध्ययन गरिएको छ ।

शोधको उद्देश्य परिपूर्तिका निमित्त श्रोतब्यक्तिहरू प्र.अ. ज्यूहरू वि.व्य.स अध्यक्ष तथा सदस्यहरू र अभिभावकज्यूहरूलाई समेत छनोट गरिएको छ । शोधका लागि आवश्यक सुचनाहरू सङ्कलन गर्न अवलोकन फाराम, प्रश्नावली, अर्न्तवार्ता अनुसूची आदिको प्रयोग गरिएको छ । यिनीहरूको माध्यमबाट प्राप्त तथ्याङ्कहरू सूचनाहरूको गुणात्मक अनुसन्धानको तरिका अपनाएर व्यापक रूपमा व्याख्या गर्ने काम भएको छ ।

शोधकर्ताले छनोटमा परेका सबै विद्यालयहरूमा गई व्यापक रूपमा अध्ययन गर्ने क्रममा शैक्षणिक योजना निर्माणमा संलग्न हुनुपर्ने, व्यवस्थापन गर्नुपर्ने, काममा सबै तहका सरोकारवालाहरू गम्भीर रूपमा नलागेको देखिएको छ । विद्यालयहरूमा तयार गरिएका वार्षिक कार्य तालिका, वार्षिक कार्य योजना, एकाइ योजना आदिमा सन्तुष्टी लिनुपर्ने अवस्था देखिदैन । विद्यालयहरूले आफ्नो तरिकाले वार्षिक कार्यतालिका तयार नगरी श्रोतकेन्द्रमा निर्भर भएको दखिन्छ । यसको कार्यन्वयन पक्ष पनि त्यति सन्तोसजनक देखिदैन । शैक्षणिक योजना निर्माणमा संलग्न हुनुपर्ने पक्षहरू शिक्षक, प्र.अ. वि.ब्य.स. र स्रोतब्यक्ति बीचको सम्बन्ध पनि सुमधुर हुन सकेको देखिदैन ।

विद्यालयहरूले शैक्षणिक योजना निर्माणलाई प्राथमिकता नदिनुको साथै शिक्षकहरूलाई शैक्षणिक योजना निर्माण गरी शिक्षण गर्न समेत प्रेरित गर्न नसकेको पाइयो । शैक्षिक सामग्री, सर्न्दभ सामग्रीहरू आर्थिक व्यवस्थापन आदि समेत गर्न नसकेको कारण विद्यालयको शैक्षिक उपलब्धि खस्कँदै गएको देखिएको छ । सुनसरी जिल्लाका जिल्ला

शिक्षा कार्यालयले नमुना घोषणा गरेका दुई विद्यालयहरूले शैक्षणिक योजना निर्माण गरी शिक्षण कार्य गर्ने गरेकोले त्यहाँको शैक्षिक उपलब्धि राम्रो भएको देखिन्छ । विद्यालयहरूमा शैक्षिक गुणस्तर उठाउनका लागि सरोकारवालाहरू एकजुट भई कार्य गर्नुपर्ने, शिक्षकहरूलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्ने, समय-समयमा आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्ने, आवश्यक शैक्षिक सामाग्रीहरू उपलब्ध गराई दिनुपर्ने विभिन्न कार्यक्रमहरू मार्फत विचारहरू आदान प्रदान गर्नुपर्ने जस्ता सुझावहरू अध्ययनका क्रममा प्रस्तुत गरिएका छन् ।

विषयसूची

शीर्षक	पेज
बाह्य पृष्ठ	i
सिफारिस पत्र	ii
स्वीकृति पत्र	iii
कृतज्ञताज्ञापन	iv
शोधसार	v- vi
सङ्क्षिप्त शब्दावली	vii

परिच्छेद एक
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.१.१ शैक्षणिक योजनाको अर्थ	२
१.१.२ योजनाको आवश्यकता	३
१.१.३ नेपालमा शैक्षिक योजनाको थालनी	४
१.२ समस्याको कथन	६
१.३ अध्ययनको सार्थकता	७
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	८
१.५ अध्ययनको परिसीमा	९
१.६ प्रयुक्त शब्दावलीहरूको परिभाषा	९

परिच्छेद दुई
साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सम्बन्धी साहित्यको पुनरावलोकन	१०
२.२ अवधारणात्मक खाका	१३

परिच्छेद तीन
अध्ययनको ढाँचा तथा विधि

३.१ अध्ययनको ढाँचा	१५
३.२ जनसङ्ख्या तथा नमुना छनोट	१६
३.३ नमुना छनोट	१६
३.३.१ जिल्ला छनोट	१६
३.३.२ विद्यालय छनोट	१६
३.३.३ प्र.अ.को छनोट	१७

३.३.४ शिक्षक छनोट १७
३.३.५ स्रोतव्यक्तिहरूको छनोट १७
३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोतहरू १७
३.४.१ प्राथमिक स्रोत १७
३.४.२ सहायक स्रोत १८
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरूको निर्माण १८
३.५.१ अन्तर्वार्ता १८
३.५.२ अवलोकन फारम १८
३.५.३ रुजुसूचीको तयारी १८
३.६ साधनहरूको वैधता निर्धारण १९
३.७ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया १९

परिच्छेद चार
तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या

४.१ शैक्षणिक योजना निर्माणको वर्तमान स्थिति २०
४.१.१ वार्षिक कार्यतालिका निर्माणको वर्तमान अवस्था २०
४.१.२ वार्षिक कार्ययोजना निर्माणको वर्तमान अवस्था २१
४.१.३ एकाइ योजना निर्माण २२
४.१.४ दैनिक पाठयोजना निर्माणको वर्तमान अवस्था २३
४.२ शैक्षणिक योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था २४
४.२.१ वार्षिक कार्यतालिका कार्यान्वयन वर्तमान अवस्था २४
४.२.२ वार्षिक कार्य योजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था २५
४.२.३ एकाइ योजनाको कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था २६
४.२.४ पाठयोजना कार्यान्वयनको वर्तमान अवस्था २७
४.३ शैक्षिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सरोकारवालाहरूको सम्बन्ध २९
४.३.१ प्र.अ. र शिक्षक बीचको सम्बन्ध ३०
४.३.२ वि.व्य.स. र शिक्षक बीचको सम्बन्ध ३०
४.३.३ विद्यालय र स्रोतव्यक्ति बीचको सम्बन्ध ३१
४.४ शैक्षणिक योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू ३२
४.४.१ शैक्षणिक योजना निर्माणमा देखिएका समस्याहरू ३३
४.४.२ शैक्षणिक योजना कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरू ३३

४.५ शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा देखिएका समस्या समाधानका उपायहरू ३४
४.६ शिक्षण सिकाइमा शैक्षणिक योजनाले पारेको प्रभाव ३५

परिच्छेद पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ प्राप्ति ३६
५.१.१ शैक्षणिक योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनको अवस्था विश्लेषण सम्बन्धमा ३६
५.१.२ सरोकारवालाहरू बीचको आपसी सम्बन्धको बारेमा ३७
५.१.३ समस्या तथा समाधानका उपायहरू सम्बन्धमा ३७
५.२ सुझावहरू ३८
५.३ निष्कर्ष ३९
सन्दर्भ सामग्रीहरू
परिशिष्टहरू

सङ्क्षिप्त शब्दावली

प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
जि.शि.का.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
रा.शि.प.यो.	राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना
वि.ब्य.स.	विद्यालय ब्यवस्थापन समिति
आ.व.	आर्थिक वर्ष
शै.स.	शैक्षिक सत्र
वि.सु.यो.	विद्यालय सुधार योजना